

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดภายใต้ระบบเกษตรแบบพันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน สปป.ลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศึกษาปัจจัยที่เป็นผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรที่เข้าร่วมระบบเกษตรพันธสัญญา จากทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดตลอดจนศึกษาหาถึงปัญหาและอุปสรรคของ ข้อดี ข้อเสียของการเข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด เพื่อปรับปรุงให้ระบบได้มีแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างจำนวน 534 ราย สำหรับการเก็บข้อมูล ใช้วิธีการจัดเก็บโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดที่อยู่ภายใต้ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญาใน 4 อำเภอ ของจังหวัดหัวพันคือ อำเภอเวียงชัย อำเภอสบเบา อำเภอเชียงค้อ อำเภอหัวเมือง ที่เป็นแหล่งผลิตข้าวโพดมากที่สุด แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) และใช้แบบจำลองโลจิท (Logit Model) มาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาปัจจัยที่เป็นผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญาโดยใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์การประมาณภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimates: MLE) และเทคนิคการวิเคราะห์ Marginal effects โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Limdep V.9

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาคความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดภายใต้ระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน สปป.ลาว สามารถสรุปตามประเด็นดังต่อไปนี้

5.1.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดที่อยู่ภายใต้ระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน สปป.ลาว

เมื่อพิจารณาเพศของเกษตรกรที่เข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 534 ราย พบว่า เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 76.59 และเป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 23.41 เกษตรกรอยู่ในช่วงอายุ 36-45 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 38.95 รองลงมา มีช่วงอายุ 21-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.59 โดยเฉลี่ยแล้วอายุของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่อยู่ภายใต้ระบบ

เกษตรกรพันธุ์สัญญาที่มีอายุ 39 ปี ระดับการศึกษาของเกษตรกรจบชั้นประถมร้อยละ 41.76 รองลงมา จบชั้นมัธยมต้นคิดเป็นร้อยละ 39.90 ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา โดยสรุปแล้วเกษตรกรส่วนใหญ่มีการศึกษาดำรงระดับชั้นมัธยมปลาย ร้อยละ 96 เกษตรกรมีรายได้ในช่วง 6-15 ล้านบาทต่อปี ร้อยละ 47.75 รองลงมา มีระดับรายได้ต่ำกว่า 5 ล้านบาทต่อปี ร้อยละ 27.15 มีรายได้ในช่วง 16-20 ล้านบาทต่อปี ร้อยละ 15.73 โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรจะมีรายได้ประมาณ 9.5 ล้านบาทต่อปี มีต้นทุนการปลูกข้าวโพดต่ำกว่า 1 ล้านบาทต่อปี ร้อยละ 59.74 รองลงมาอยู่ในช่วง 1-2 ล้านบาทต่อปี ร้อยละ 28.10 โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรจะมีต้นทุนปลูกโพดประมาณ 1 ล้านบาทต่อปี เกษตรกรมีผลผลิตอยู่ระหว่าง 5-15 ตันต่อปี ร้อยละ 58.80 รองลงมาต่ำกว่า 5 ตันต่อปี ร้อยละ 29.60 โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรมีผลผลิต 8.13 ตันต่อปี เห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสร้อยละ 97 พื้นที่ของเกษตรกรจะเป็นพื้นที่ทำไรฟรี ร้อยละ 58.61 รองลงมาเป็นพื้นที่ที่ได้เสียภาษีที่ดิน ร้อยละ 39.51 และเกษตรกรไม่มีการกู้ยืมจากสถาบันการเงินใดๆ ร้อยละ 94.20 เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยสูง เห็นได้ว่าการปลูกข้าวโพดของเกษตรกรจะได้รับความรู้จากสมาชิกภายในครอบครัว ญาติมากที่สุดร้อยละ 47.20 รองลงมาได้รับความรู้จากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 33.52 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากภาครัฐ และผู้ประกอบการค่อนข้างน้อยมาก

5.1.2 ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อด้านต่างๆจากการเข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธุ์สัญญา ในจังหวัดหัวพัน สปป.ลาว

จากการศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดที่เข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธุ์สัญญาในจังหวัดหัวพันต่อด้านนโยบายของภาครัฐเห็นว่า นโยบายของภาครัฐทั้ง 8 ด้านมีความสัมพันธ์กัน และการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรมากที่สุดคือ การจัดการพื้นที่ดินการเพาะปลูกให้แก่เกษตรกรและการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างเกษตรกร และบริษัท ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรน้อยที่สุดคือ การส่งเสริมปัจจัยการผลิต การนำเกษตรกรไปศึกษาดูงานจากที่อื่นๆ และการเปิดฝึกอบรมวิธีการปลูก การเก็บเกี่ยวและการดูแลรักษาของภาครัฐ

ด้านการบริการของบริษัทพบว่า ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการบริการของบริษัททั้ง 11 ด้าน มี 2 ด้านที่ไม่มีความสัมพันธ์กันคือ การให้คำแนะนำ และการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเพาะปลูก การประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลข่าวสารและการถ่ายทอดเทคโนโลยีของบริษัทและจากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรมากที่สุด คือ ปริมาณผลผลิตข้าวโพดที่บริษัทรับซื้อ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรน้อยคือ การจ่ายเงินค่าผลผลิตล่วงหน้า การ

ประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลข่าวสารและการถ่ายทอด เทคโนโลยี การให้คำแนะนำและการแก้ไข ปัญหาเกี่ยวกับการเพาะปลูกให้แก่เกษตรกร การให้บริการโดยภาพรวม การรับประกันราคาผลผลิต ด้านของเกษตรกรเองพบว่า ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อบัจจัยทั้ง 6 ด้านเห็นได้ว่า มีความสัมพันธ์กันและจากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรในการปลูก ข้าวโพดมากที่สุดคือ การปลูกข้าวโพดเทียบกับพืชอื่นๆ มีรายได้ที่แน่นอนส่วนปัจจัยที่มีผลต่อ ความพึงพอใจของเกษตรกรน้อยคือการ ได้รับความเสี่ยงจากไฟธรรมชาติ และศัตรูพืช การปฏิบัติ ตามสัญญา การขนส่งผลผลิตของเกษตรกรไปถึงจุดรับซื้อ

5.1.3 ปัจจัยด้านต่างๆที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรที่เข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธ สัญญาในจังหวัดห้วยพัน สป.ลาว

จากการสำรวจปัจจัยทางด้านนโยบายของภาครัฐที่เป็นผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกร ในการเข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาเห็นว่า เกษตรกรมีความพอใจมากที่สุด คือการแก้ไข ข้อขัดแย้งระหว่างเกษตรกรและเกษตรกร รองลงมาได้แก่ การจัดการพื้นที่การเพาะปลูก การ ช่วยเหลือทางด้านข้อมูลข่าวสารและเทคนิคการปลูก การแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างเกษตรกร และ บริษัท การเผยแพร่นโยบาย และการส่งเสริมการลงทุนให้แก่เกษตรกร ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความ พึงพอใจของเกษตรกรน้อย คือการส่งเสริมปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร รองลงมาได้แก่ การเปิด ฝึกรอบรวิธีการปลูก การเก็บเกี่ยวและการดูแลรักษา การนำเกษตรกร ไปศึกษาดูงานจากที่อื่นๆ

สำหรับด้านการบริการของบริษัท เกษตรกรมีความพอใจมากที่สุดคือ ปริมาณผลผลิต ข้าวโพดที่บริษัทรับซื้อ รองลงมา คือ ความโปร่งใส ยุติธรรม และซื่อสัตย์ ความกระตือรือร้น ความ เอาใจใส่และความจริงใจ การรับประกันคุณภาพเมล็ดพันธุ์ และผลผลิต การสร้างเส้นทางไปหา พื้นที่เพาะปลูก ความรวดเร็วในการรับซื้อผลผลิตของบริษัท และปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของ เกษตรกรน้อยที่สุด คือ การจ่ายเงินค่าผลผลิตล่วงหน้า การให้ข้อมูลข่าวสาร และการถ่ายทอด เทคโนโลยี การให้คำแนะนำและการแก้ไขปัญหาการเพาะปลูก การให้บริการ โดยภาพรวม การรับ ประกันราคาผลผลิตของบริษัท

สำหรับด้านของเกษตรกร เห็นว่าปัจจัยที่เป็นผลทำให้เกษตรกรมีความพอใจมากที่สุดคือ การปลูกข้าวโพดเทียบกับพืชอื่นๆมีรายได้ที่แน่นอน รองลงมา คือ ความสะดวกสบายและความ เหมาะสมในการเพาะปลูก ความมีคุณภาพของเมล็ดพันธุ์และผลผลิต การขนส่งผลผลิตของ เกษตรกรไปถึงจุดรับซื้อ การปฏิบัติตามสัญญาและปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรน้อย ที่สุด คือ การมีความเสี่ยงจากไฟธรรมชาติและศัตรูพืช

5.1.4 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรที่เข้าร่วมระบบเกษตรแบบมี พันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน สปป.ลาว

จากการศึกษาโดยแบบจำลองโลจิท (Logit Model) และเทคนิควิธีวิเคราะห์การประมาณ ภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimate: MLE) เทคนิคการวิเคราะห์โดย Marginal effects เพื่อศึกษาโอกาสความน่าจะเป็น (Probability) พบว่าค่า Log Likelihood function เท่ากับ -61.67 ค่า Restricted log likelihood เท่ากับ -369.69 ค่า Chi-squared เท่ากับ 616.04 ค่า McFadden R^2 เท่ากับ 0.83 ซึ่งเป็นค่าที่สูงมาก โดยปกติค่าดังกล่าว ที่ยอมรับได้จะมีค่าตั้งแต่ ประมาณ 0.2 ขึ้นไปและค่าความถูกต้องของการทำนายเท่ากับ 97% และปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรที่เข้าร่วมระบบฯ ที่ระดับความเชื่อมั่น 99 % ได้แก่ การรับประกันราคาผลผลิตของบริษัท (X_{19}) การเปิดฝึกอบรมวิธีการปลูก การเก็บเกี่ยวและการดูแลรักษาผลผลิตให้แก่เกษตรกรของภาครัฐ (X_{12}) การให้คำแนะนำและการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเพาะปลูกให้แก่เกษตรกรจากบริษัท (X_{23}) ความสะดวกสบายและเหมาะสมของพื้นที่ในการเพาะปลูกของเกษตรกร (X_{30}) การนำเกษตรกรไปศึกษาดูงานการปลูกข้าวโพดจากที่อื่นๆของภาครัฐ (X_{11}) การเผยแพร่ นโยบายและการส่งเสริมการลงทุนของภาครัฐ ให้แก่เกษตรกร (X_9) การขนส่งผลผลิตของเกษตรกร ไปถึงจุดรับซื้อที่มีความสะดวกสบาย (X_{32}) การให้บริการของบริษัทโดยภาพรวมดี (X_{27}) การปลูกข้าวโพดของเกษตรกรได้รับความเสี่ยงสูงจากไฟธรรมชาติ และ ศัตรูพืช (X_{33}) การจ่ายเงินค่าผลผลิตล่วงหน้า (X_{20}) ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % ได้แก่ การส่งเสริมปัจจัยการผลิตของภาครัฐ (X_{14}) การประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลข่าวสารและการถ่ายทอดเทคโนโลยีของบริษัท (X_{25}) การปฏิบัติตามสัญญา (X_{31}) และควมมีคุณภาพของเมล็ดพันธุ์และผลผลิตได้ตามมาตรฐาน (X_{29})

5.1.5 การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะด้านต่างๆของเกษตรกรที่เข้าร่วมระบบ เกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน สปป.ลาว

จากการสำรวจปัญหาและข้อเสนอแนะด้านนโยบายของภาครัฐพบว่า การส่งเสริมปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรเช่น (เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย เครื่องมือทำการผลิต อื่นๆ) ของภาครัฐเป็นปัญหาที่อยู่ในระดับมาก ขณะ การนำเกษตรกรไปศึกษาดูงานจากที่อื่นๆ การให้ข้อมูลข่าวสาร การเปิดฝึกอบรมวิธีการปลูก การเก็บเกี่ยว และการดูแลรักษา เป็นปัญหาที่อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกับบริษัทและระหว่างเกษตรกรกับเกษตรกร การเก็บภาษีที่ดินปลูกข้าวโพด การเผยแพร่ นโยบาย และ ส่งเสริมการลงทุนเป็นปัญหาที่อยู่ในระดับน้อย และการจัดการพื้นที่ดินเพาะปลูกให้เป็นปัญหาที่อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ด้านการบริการของบริษัทพบว่า การจ่ายเงินค่าผลผลิตล่วงหน้าให้แก่เกษตรกรเป็น ปัญหาที่อยู่ในระดับมาก ขณะการให้บริการของบริษัทโดยภาพรวม การรับประกันราคาผลผลิต การส่งเสริมปัจจัยการผลิต (เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย เครื่องมือ อื่นๆ) การให้ข้อมูลข่าวสารและการถ่ายทอด เทคโนโลยี สถานที่รับซื้อผลผลิต การให้คำแนะนำ และการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเพาะปลูกของบริษัท ปัญหาที่อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปริมาณผลผลิตที่บริษัทรับซื้อ ความกระตือรือร้น ความเอาใจใส่และความจริงใจ การรับประกันคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ และผลผลิต ความโปร่งใส ยุติธรรม และซื่อสัตย์ ความรวดเร็วในการซื้อผลผลิต การสร้างเส้นทางไปหาพื้นที่เพาะปลูกของบริษัท เป็น ปัญหาที่อยู่ในระดับน้อย

ด้านของเกษตรกรพบว่า การที่ได้รับความเสี่ยงจากไฟธรรมชาติ และศัตรูพืช การปฏิบัติ ตามสัญญา การมีข้อขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกับบริษัท การขนส่งผลผลิตของเกษตรกรไปถึงจุดรับ ซื้อ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นปัญหาที่อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนความผันผวนของราคาผลผลิต การปลูก การเก็บเกี่ยว การดูแลรักษา และการป้องกัน โรคแมลง รายได้ของเกษตรกร พื้นที่การทำเกษตรของ เกษตรกร คุณภาพของเมล็ดพันธุ์ และผลผลิต ความสะดวกสบายและความเหมาะสมในการ เพาะปลูก เป็นปัญหาที่อยู่ในระดับน้อย ขณะการมีข้อขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกับเกษตรกร เป็น ปัญหาที่อยู่ในระดับน้อยที่สุด จากระดับปัญหาที่สำรวจ

5.1.6 ข้อดี และข้อเสียในการเข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญา

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน ในมุมมองของเกษตรกรเห็นว่า ข้อดีในการเข้าร่วมระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาได้แก่ (1) เกษตรกรมีตลาดรองรับสินค้าที่แน่นอน (2) เกษตรกรมีรายได้ที่แน่นอน (3) ลดความเสี่ยงจากราคา ข้าวโพดที่มีความผันผวนคือ (4) สัญญาที่ทำกับบริษัทสามารถเป็นสิ่งที่ค้ำประกันเพื่อกู้เงินเพื่อการ ลงทุน (5) การจัดแบ่งที่ดินปลูกข้าวโพดมีความชัดเจนมากขึ้น (6) ได้รับคำแนะนำการปลูกที่ดีจาก บริษัท และภาครัฐ สำหรับข้อเสียเห็นว่า (1) มีขั้นตอนและกระบวนการต่างๆในการปลูกข้าวโพด มากขึ้น รองลงมา (2) มีการใช้ต้นทุนเพิ่มมากขึ้น (3) ไม่มีอำนาจในการต่อรองในระเบียบ และ ข้อกำหนดต่างๆใน (4) ต้องปฏิบัติตามข้อตกลงในสัญญาอย่างเคร่งครัด (5) อื่นๆ เช่น มีการละเมิด สัญญากันระหว่างบริษัทและเกษตรกรโดยบริษัทมีการฉวยโอกาสกตราคาผลผลิตของเกษตรกร ในทางกลับกันเกษตรกรเองก็มีการขายผลผลิตให้กับบริษัทอื่นที่ให้ราคาสูงกว่าเหมือนกัน

5.2 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากการศึกษานโยบายส่งเสริมการลงทุนของภาครัฐ ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดและปัจจัยที่เป็นผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกร ปัญหา และอุปสรรค ข้อดี ข้อเสียจากทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดที่อยู่ภายใต้ระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพันสปป.ลาว ผู้วิจัยมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายบางประการอันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย การส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพันให้ดีขึ้นจนก้าวไปสู่ความสำเร็จดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะทางด้านนโยบาย

- 1) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในจังหวัดหัวพันจะต้องมีการตรวจสอบอย่างจริงจังเกี่ยวกับสัญญา โดยเน้นการตรวจสอบสัญญาการรับประกันราคาของบริษัทให้ละเอียด ให้มีการเจรจาต่อรองมากขึ้น เมื่อราคาในตลาดทั่วไปสูงขึ้น โดยให้บริษัทมีการรับประกันราคาให้ดีขึ้นกว่าเดิม
- 2) ทุกหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องของจังหวัดหัวพันต้องมีการเปิดฝึกอบรมวิธีการปลูก การเก็บเกี่ยว และการดูแลรักษาให้แก่เกษตรกรมากขึ้น โดยมีการประสานงาน และร่วมมือกับผู้ประกอบการ เพื่อให้คำแนะนำ และการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเพาะปลูกให้แก่เกษตรกรมากขึ้น โดยมีการนำเกษตรกร ไปศึกษาดูงานจากที่อื่นๆ ทั้งภายในและต่างประเทศมากขึ้น จึงจะทำให้เกษตรกรมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมระบบๆ
- 3) จังหวัดหัวพันต้องพยายามเผยแพร่ นโยบายการส่งเสริมการลงทุนให้แก่เกษตรกรให้เข้าใจมากขึ้น และมีการส่งเสริมปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร และมีการจัดสรรพื้นที่การเพาะปลูกอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การผลิตของเกษตรกรมีความสะดวกสบายและเหมาะสม และมีการสร้างเส้นทางเพื่อรองรับการขนส่งผลผลิตของเกษตรกร ไปถึงจุดรับซื้อให้มีความสะดวกสบายกว่าเดิม จึงจะทำให้เกษตรกรมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมระบบๆเพิ่มขึ้น
- 4) จังหวัดหัวพันต้องมีการผลักดันให้ผู้ประกอบการ มีการประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูล ข่าวสาร การถ่ายทอดเทคโนโลยี การปฏิบัติตามสัญญา การจ่ายเงินค่าผลผลิตล่วงหน้า และมีการปรับปรุงคุณภาพของเมล็ดพันธุ์และผลผลิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม จึงจะทำให้เกษตรกรเหล่านี้มีความพึงพอใจเข้าร่วมระบบๆเพิ่มขึ้น
- 5) ทุกหน่วยงานของจังหวัดที่เกี่ยวข้องต้องมีการตรวจสอบ การติดตาม การประเมินผลระบบอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงระหว่างของเกษตรกรและบริษัท แล้วนำไปปรับปรุง แก้ไขปัญหาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การทำวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดภายใต้ระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน สปป.ลาว เป็นการศึกษาเฉพาะในมุมมองของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดต่อกับระบบเกษตรพันธสัญญาเท่านั้นยังไม่ได้ศึกษามุมมองของบริษัทต่อกับระบบฯ ในคราวต่อไป ควรมีการทำการศึกษจากมุมมองของบริษัทต่อกับระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาในจังหวัดหัวพัน เพื่อเป็นการปรับปรุง และพัฒนาระบบให้ดีขึ้นต่อไป